

РОЛЬ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНОВИХ У РОЗВИТКУ АПК УКРАЇНИ І ФОРМУВАННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

УДК 338.3:633.1:338.439.02(477)

Материнська О. А.

Розкрито значення зернового господарства як важливого потужного сегмента в забезпеченні продовольчої безпеки держави. Наведено основні показники продовольчої безпеки України, зокрема в категорії хлібопродукти, за показниками національної методики та методики фірми DuPont. Визначено сучасний рівень розвитку зерновиробництва в Україні та світі. Проведено аналітичне дослідження кон'юнктури ринку зернових культур у динаміці. Окреслено умови розвитку економіки країни для подальшого розширення зернового потенціалу України.

Ключові слова: продовольча безпека, виробництво зернових, потенціал, ринок зерна, агропромисловий комплекс, зерно, зернове господарство.

РОЛЬ ПРОИЗВОДСТВА ЗЕРНОВЫХ В РАЗВИТИИ АПК УКРАИНЫ И ФОРМИРОВАНИИ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

УДК 338.3:633.1:338.439.02(477)

Материнская О. А.

Раскрыто значение зернового хозяйства как важного мощного сегмента в обеспечении продовольственной безопасности государства. Приведены основные показатели продовольственной безопасности Украины, в частности в категории хлебопродукты, по показателям национальной методики и методики фирмы DuPont. Определен современный уровень развития зернопроизводства в Украине и мире. Проведено аналитическое исследование конъюнктуры рынка зерновых культур в динамике. Очерчены условия развития экономики страны для дальнейшего расширения зернового потенциала Украины.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, производство зерновых, потенциал, рынок зерна, агропромышленный комплекс, зерно, зерновое хозяйство.

THE ROLE OF GRAIN CROP PRODUCTION IN THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN AGROINDUSTRIAL COMPLEX AND FOOD SECURITY

UDC 338.3:633.1:338.439.02(477)

O. Materynska

The importance of grain crop production as an significant powerful segment in supplying the population with food resources has been revealed. The main indicators of food security of Ukraine, in particular in the category of bakery products, have been presented in terms of the national procedures and the methods of the company DuPont. The current level of grain crop production development in Ukraine and worldwide have been defined. The analytical study of grain crops market conditions in dynamics was carried out. The conditions of country's economic development were outlined in order to expand grain potential of Ukraine.

Keywords: food security, grain crop production, potential, grain market, agroindustrial complex, grain, the grain growing.

Проблема продовольчої безпеки привертає увагу світової спільноти починаючи з 70-рр. XX ст., коли виявився дефіцит світових продовольчих ресурсів. Ця проблема має глобальний характер: виробництво, розподіл і торгівля продуктами харчування хвилюють кожну державу незалежно від того, страждає її населення від голоду і недоїдання чи забезпечене продовольчими товарами в достатній або надмірній кількості. Основним джерелом продовольчих ресурсів людства є зернове господарство. Ще у 1974 році Міжнародна продовольча організація ФАО визначила зерно пшениці основним мірилом продовольчої безпеки країни світу [1].

Україна має сприятливі для вирощування зернових ґрунтово-кліматичні умови, відпрацьовані технології та матеріально-технічну базу, хоча й недостатньо розвинену, а також досвід, традиції, кваліфіковану робочу силу. Тому цілком природно, що виробництво збіжжя є пріоритетним напрямом агропромислового виробництва України.

У вітчизняній науці питання продовольчої безпеки завжди знаходилися в центрі уваги вчених-економістів. Розвитку теоретичних та практичних аспектів продовольчої безпеки присвятили свої дослідження Власов В. І., Гойчук О. І., Юрчишин В. В. та ін.

Питанням вивчення значення та розвитку зернової галузі присвячено праці Бистрової І. О., Воскобійника Ю. П., Дем'яненка С. І., Милованова Є. В., Погріщука Б. В., Саблука П. Т., Худолій Л. М., Шпикуляка О. Г., Шпичака О. М., Шубравської О. В. та ін. Проте важливі аспекти продовольчої безпеки стосовно ринкових умов розвитку вітчизняного зерновиробництва потребують поглибленого розгляду.

Метою статті є виявлення тенденцій розвитку сучасного ринку зерна в Україні та його значення у формуванні продовольчої безпеки держави.

Зернопродуктовий комплекс традиційно посідає одне з пріоритетних місць серед основних галузей сільського господарства України як за виробничо-технічними характеристиками, так і за оборотом фінансово-грошових засобів. Його ресурсний потенціал має велике значення для національної економіки держави, забезпечуючи її продовольчу безпеку.

Стан зернового господарства визначає розвиток усіх галузей агропромислового виробництва та рівень добробуту народу. Від обсягу виробництва зерна залежить, чи буде населення забезпечене основним продуктом харчування – хлібом, а промисловість – сировиною. Високорозвинене зернове господарство відіграє значну роль у розширенні м'ясного та молочного скотарства, свинарства і птахівництва. В умовах поглиблення міжнародного поділу праці, економічних відмінностей країн і різної забезпеченості їх зерном власного виробництва цей продукт стає одним із найважливіших об'єктів зовнішньої торгівлі.

Виробництво зерна в Україні зазнає суттєвих змін у зв'язку з розвитком нових форм господарювання і розвитком присадибного селянського господарства, особливостями формування ринку зерна в умовах ринкової економіки.

За даними Держкомстату України, у 2012 р. виробництво зернових і зернобобових культур становило 46,2 млн т, що на 18,6 % менше, ніж у 2011 р. Це зумовлено як скороченням площі збирання (на 3,5 %), так і зниженням урожайності зернових культур (на 15,7 %). Урожай зернових культур у 2012 р. був одержаний переважно за рахунок виробництва зернової кукурудзи, питома вага якої в загальному валовому зборі досягла 45 % (при середньому показнику за десять років 21 %).

Виробництво продовольчих зернових культур у 2012 р. скоротилось на 28 % і становило 17 млн т (37 % від загального обсягу), фуражних зернових – на 11,8 %.

Відповідно до прийнятих стандартів зерно поділяють на два основних класи за його використанням: продовольче і фуражне. Статистичні дані щодо розподілу виробленої зернопродукції вказують на те, що на сектор фуражного зерна у 2012 р. припало 35 % порівняно із 45 % у 2000 р., а продовольчого – відповідно до 11 та 25 % (рис. 1).

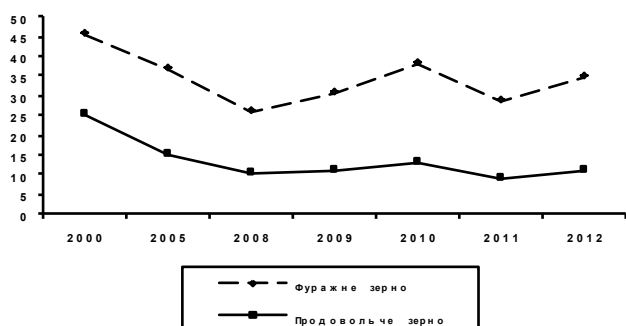

Рис. 1. Частка продовольчого та фуражного зерна у валовому виробництві України, % [2]

Виробництво зерна слугує визначальним еталоном рівня забезпечення продовольчої безпеки. Згідно з вітчизняною методикою оцінки продовольчої безпеки в Україні добова енергетична цінність раціону людини перевищує граничний рівень (2500 ккал), частка продуктів тваринного походження складає лише половину необхідного раціону (55 % – пороговий критерій), а економічна доступність свідчить, що половину бюджету українці витрачають на продукти харчування (таблиця).

Основні показники продовольчої безпеки України
(складено автором за даними робіт [3 – 5])

Показники	2010 р.	2011 р.	2012 р.	З 2012 р. до 2010 р., ±
Добова енергетична цінність раціону людини, ккал	2 933	2 951	2 954	21
Продукти тваринного походження, ккал	809	807	844	35
Частка продуктів тваринного походження, %	27,6	27,3	28,6	1,0
Достатність споживання хліба та хлібопродуктів, %	110,2	109,3	108,3	-1,9
Економічна доступність продуктів, %, в тому числі хліба та хлібопродуктів	51,6 13,2	51,3 13,8	50,2 13,6	-1,4 0,4
Індикатор диференціації вартості харчування, в тому числі на хліб та хлібопродукти	1,33 0,93	1,58 1,10	1,61 1,15	0,28 0,22

Про незбалансованість харчування населення України свідчить перевищення раціональної норми хліба та хлібопродуктів на 10 %, тобто власні енергетичні потреби населення забезпечує за рахунок економічно більш доступних продуктів. У країні зростає коефіцієнт диференціації вартості харчування, в тому числі хлібопродуктів.

За глобальним індексом продбезпеки DuPond України у 2012 році посіла 47 місце в загальному рейтингу серед 107 досліджуваних країн світу, 51 – за доступністю продовольства, 43 – за придатністю, якістю та безпекою харчування [6].

Обсяги внутрішнього споживання зерна за рік поступово зменшуються, але збільшується частка експорту, яка у 2012 р. складала майже половину всіх зернових ресурсів України (рис. 2).

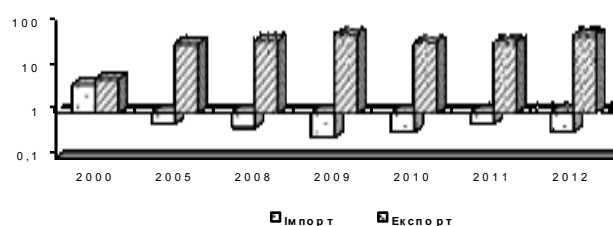

Рис. 2. Частка імпорту та експорту зерна в загальному обсязі зернових ресурсів України [2]

На сьогодні Україна входить до числа 10-ти основних світових товаровиробників зернопродукції. Виробництво зерна у світі займається дуже багато країн, тому місце України на світовому зерновому ринку є дуже важливою економічною характеристикою. Основними виробниками зерна на світовому ринку зерна є: Китай (18,6 %), США (15,9 %), Російська Федерація (3,4 %), Франція (2,8 %), Канада (2,3 %), Німеччина (2,0 %). Україна в цьому рейтингу займає сьоме місце із виробництвом 1,6 % від світового виробництва зернових та зернобобових культур. У сукупності вони забезпечують майже 50 % світового виробництва [7].

Прорив на світовий ринок пов'язаний із такими факторами: зростанням урожайності зернових, девальвацією гривні, низькими порівняно зі світовими і внутрішніми цінами на зернові (рис. 3), достатньо високою пропускну спроможністю портів на відміну від найближчих конкурентів на просторах СНД (Росії, Казахстану), спадом внутрішнього попиту на продовольче та фуражне зерно внаслідок скорочення чисельності населення і поголів'я сільськогосподарських тварин.

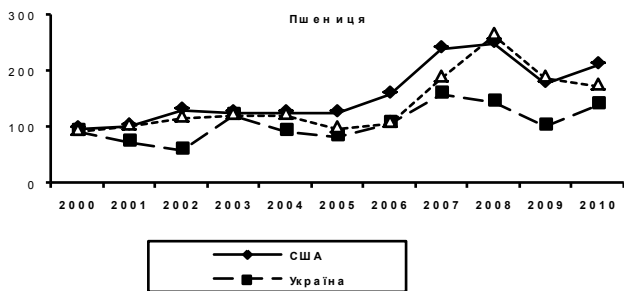

Рис. 3. Динаміка цін виробників на світовому ринку зерна (пшениці), дол./т (за даними ФАО) [7]

Зернове виробництво значною мірою визначає економічний стан абсолютної більшості сільськогосподарських товаровиробників країни. Однак виробництво зерна в Україні характеризується дуже низькою технологічною ефективністю порівняно з провідними країнами – виробниками зерна. У цілому світова тенденція зростання врожайності має лінійний характер з 95 % достовірності варіації вирівняного рівня (рис. 4).

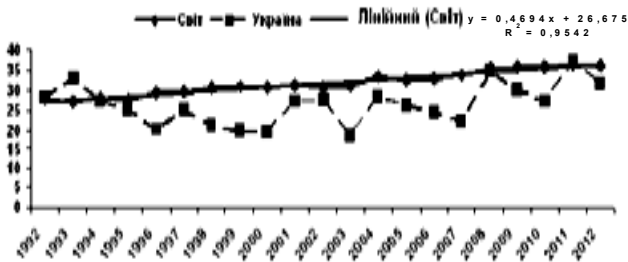

Рис. 4. Середня врожайність зернових культур в Україні та світі, ц/га [7]

Слід звернути увагу на те, що в останні роки рівень рентабельності зернових культур значно коливається – з 64,8 % у 2000 р. до 3,1 % у 2005 р. та 15,2 % у 2012 р.

Перед зерновою галуззю України на найближчі роки поставлено завдання забезпечити стабільне зростання виробництва зерна, необхідне співвідношення його складу за видами, що задовольнить усі потреби держави й високу якість усього асортименту зерна.

Зернопродуктовий підкомплекс АПК, як і вся економіка країни, переживає складний момент у ринковій економіці. Цей процес супроводжується тривалими кризовими явищами, що змушує шукати радикальні напрями виходу зернопродовольчого виробництва зі складного економічного становища. Його головне завдання – забезпечення попиту на продукти зернопереробки, поліпшення їх якості та урізноманітнення асортименту. Зерно є основою продуктів харчування для населення, тому що з нього не тільки виробляються хліб, макаронні вироби та крупи, а воно також є джерелом виробництва молока, м'яса, яєць та інших продуктів харчування. Зерно – найважливіший корм для тварин і птиці.

Подальший розвиток зернового потенціалу України неможливий без створення відповідних умов для розвитку економіки країни в цілому. Надходження інвестицій у зерновий підкомплекс стримує відповідність ринку землі, механізмів, які б сприяли розширенню рентабельних і скороченню нерентабельних підприємств. Стримувачими факторами розвитку зернового підкомплексу є уповільнення приватизації зерносковищ, монополізм держави на реалізаційні послуги та транспортування продукції тощо.

Обов'язковою передумовою успішного функціонування і розвитку підприємства є визначення й оцінка його ефективності. Необхідність дослідження даної проблеми зумовлена багатьма факторами, зокрема такими, як обмеженість економічних ресурсів, а також бажання суб'єктів господарювання отримати максимальний ефект за найнижчих витрат.

Отже, оцінювати рівень продовольчої безпеки України неможливо без урахування рівня розвитку зерновиробництва.

- Література: 1. Положение дел в связи с отсутствием продовольственной безопасности в мире / Продовольственная и сельскохозяйственная Организация Объединенных Наций [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.fao.org/docrep/017/i3027r/i3027r.pdf>. 2. Баланси та споживання основних продуктів харчування населення України за 2012 рік: статистичний збірник / відп. за випуск О. М. Прокопенко; Державний комітет статистики України. – К., 2013. – 56 с. 3. Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки: Постанова Кабінету Міністрів України № 1379 від 5 грудня 2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/>. 4. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2011 рік: статистичний бюлетень / відп. за випуск Н. С. Власенко; Державний комітет статистики України. – К., 2012. – 88 с. 5. Витрати ресурси домогосподарств України у 2012 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України): статистичний збірник. Частина перша. – К.: Державний комітет статистики України, 2013. – 377 с. 6. Global Food Security Index. – Access mode: <http://foodsecurityindex.eiu.com>. 7. Food and Agriculture Organization of the United Nations. – Access mode: <http://www.fao.org/home/en>. 8. Програма "Зерно України – 2015" / Національна академія аграрних наук України, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.uaap.gov.ua. 9. Про зерно та ринок зерна в Україні: Закон України № 37-IV від 12 травня 2004 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. 10. Милованов С. В. Розвиток ринкових відносин та ринку зерна в Україні: методологічні аспекти / С. В. Милованов // Науковий вісник НАУ. – 2001. – № 35. – С. 51–54. 11. Бойко В. І. Оптимізувати структуру виробництва можна / В. І. Бойко, Н. Л. Касьянова // Зерно. – 2001. – № 4. – С. 13. 12. Худолій Л. М. Економічний механізм, формування та функціонування ринку зерна в Україні: монографія / Л. М. Худолій. – К.: ІАЕ УААН, 1998. – 204 с. 13. Милованов С. В. Програмне забезпечення розвитку виробництва зерна в Україні / С. В. Милованов // Економіка АПК. – 2001. – № 2. – С. 50–52. 14. Економіка виробництва зерна (з основами організації і технології виробництва): монографія / [В. І. Бойко, С. М. Лебідь, В. С. Рибка та ін.]; за ред. В. І. Бойка. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 400 с. 15. Грущинська Н. М. Зовнішньоекономічні пріоритети України у кризових процесах сучасності / Н. М. Грущинська // Економіка розвитку. – 2011. – № 1(57). – С. 49–52. 16. Сидоренко О. В. Надії та опасення зернового ринку / О. В. Сидоренко // Зерно. – 2013. – № 2(83). – С. 28–31. 17. Про основи національної безпеки України: Закон України № 964-IV від 19.06.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. 18. Про державну підтримку сільськогосподарства України: Закон України № 1877-IV від 24.06.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. 19. Про продовольчу безпеку України: Проект Закону України № 8370-1 від 28.04.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. 20. Саблук П. Т. Національна доктрина продовольчої безпеки (проект) / П. Т. Саблук, Г. М. Калетник, С. М. Кваша // Економіка АПК. – 2011. – № 8. – С. 3–11.

- References: 1. Polozhenie del v svyazi s otsutstviem prodovol'stvennoy bezopasnosti v mire / Prodovol'stvennaya i selskokhozyaystvennaya Organizatsiya Obedinennykh Natsiy [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.fao.org/docrep/017/i3027r/i3027r.pdf>. 2. Balansy ta spozhyvannya osnovnykh produktiv kharchuvannya naselennya Ukrainy za 2012 rik: statystychnyy zbirnyk / vidp. za vypusk O. M. Prokopenko; Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy. – K., 2013. – 56 p. 3. Metodyka vyznachennia osnovnykh indyikatoriv prodovol'choi bezpeky: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy No. 1379 vid 5 hrudnia 2007 r. [Electronic resource]. – Access mode: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/>. 4. Osnovni ekonomichni pokaznyky vyrobnytstva produktii sil'skoho hospodarstva v sil'skohospodarskykh pidpriemstvakh za 2011 rik: statystychnyy biuletyn / vidp. za vypusk N. S. Vlasenko; Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy. – K., 2012. – 88 p. 5. Vytraty i resursy domohospodarstv Ukrainy u 2012 rotsi (za danymy vybirkovoho obstezhennia umov zhyttia domohospodarstv Ukrainy): statystychnyy zbirnyk. Chastyna persha. – K.: Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy, 2013. – 377 p. 6. Global Food Security Index. – Access mode: <http://foodsecurityindex.eiu.com>. 7. Food and Agriculture Organization of

the United Nations. – Access mode: <http://www.fao.org/home/en>. 8. Програма "Zerno Ukrainy – 2015" / Natsionalna akademiia ahrarykh nauk Ukrainy, 2011 [Electronic resource]. – Access mode: www.uaan.gov.ua. 9. Pro zerno ta rynok zerna v Ukraini: Zakon Ukrainy No. 37-IV vid 12 travnia 2004 roku [Electronic resource]. – Access mode: <http://zakon1.rada.gov.ua>. 10. Mylovanov Ye. V. Rozvytok rynkovykh vidnosyn ta rynku zerna v Ukraini: Metodolohichni aspekty / Ye. V. Mylovanov // Naukovyi visnyk N A U. – 2001. – No. 35. – Pp. 51–54. 11. Boiko V. I. Optymizuvaty strukturu vyrobnytstva mozha / V. I. Boiko, N. L. Kasianova // Zerno i khlib. – 2001. – No. 4. – P. 13. 12. Khudolii L. M. Ekonomichniy mekhanizm, formuvannia ta funktsionuvannia rynku zerna v Ukraini: monohrafiia / L. M. Khudolii. – K.: IAEUAN, 1998. – 204 p. 13. Mylovanov Ye. V. Prohramne zabezpechennia rozvytku vyrobnytstva zerna v Ukraini / Ye. V. Mylovanov // Ekonomika APK. – 2001. – No. 2. – Pp. 50–52. 14. Ekonomika vyrobnytstva zerna (z osnovamy orhanizatsii i tekhnologii vyrobnytstva): monohrafiia / [V. I. Boiko, Ye. M. Lebid, V. S. Rybka et al.]; za red. V. I. Boika. – K.: NNTs IAE, 2008. – 400 p. 15. Hrushchynska N. M. Zovnishnoekonomichni priorytety Ukrainy u kryzovykh protsesakh suchasnosti / N. M. Hrushchynska // Ekonomika rozvytku. – 2011. – No. 1(57). – Pp. 49–52. 16. Sidorenko O. V. Nadezhdy i opaseniya zernovogo rynku // Zerno. – 2013. – No. 2(83). – Pp. 28–31. 17. Pro osnovy natsionalnoi bezpeky Ukrainy: Zakon Ukrainy No. 964-IV vid 19.06.2003 r. [Electronic resource]. – Access mode: <http://zakon1.rada.gov.ua>. 18. Pro derzhavnu pidtrymku silskoho hospodarstva Ukrainy: Zakon Ukrainy No. 1877-IV vid 24.06.2004 r. [Electronic resource]. – Access mode: <http://zakon1.rada.gov.ua>. 19. Pro prodovolchu bezpeku Ukrainy: Proekt Zakonu Ukrainy No. 8370-1 vid 28.04.2011 r. [Electronic resource]. – Access mode: <http://zakon1.rada.gov.ua>. 20. Sabluk P. T. Natsionalna doktryna prodovolchoi bezpeky (proekt) / P. T. Sabluk, H. M. Kaletnyk, S. M. Kvasha // Ekonomika APK. – 2011. – No. 8. – Pp. 3–11.

Інформація про автора

Материнська Ольга Андріївна – асистент кафедри обліку та аналізу Вінницького національного аграрного університету (21008, Україна, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, e-mail: olga-materinska@yandex.ua).

И н ф о р м а ц и я о б а в т о р е

Материнская Ольга Андреевна – асистент кафедры учета и анализа Винницкого национального аграрного университета (21008, Украина, г. Винница, ул. Солнечная, 3, e-mail: olga-materinska@yandex.ua).

Information about the author

O. Materynska – Assistant Professor of Accounting and Analysis Department of Vinnytsia National Agrarian University (3 Soniachna St., 21008, Vinnytsia, Ukraine, e-mail: olga-materinska@yandex.ua).

Рецензент

докт. екон. наук,
професор Попов О. Є.

Стаття надійшла до ред.
28.08.2013 р.

